

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ ІНТЕРЕСУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Поняття інтересу є загальнонауковою категорією. Він є предметом досліджень фахівців різних галузей науки – філософії, психології, соціології, правознавства, економіки тощо. Проте кожна з цих наук розглядає інтерес під певним, властивим саме їй кутом зору. Отже, категорія інтересу є дуже різноплановою та багатогранною. В юриспруденції категорія інтересу набуває все більшого значення й найбільш характерна для цивільного права. Це цілком визнано на законодавчому рівні, оскільки саме норми цивільного законодавства надають простір суб'єктам для моделювання правовідносин положеннями «якщо інше не встановлено договором», «за домовленістю сторін» тощо. Таким чином, суб'єкти цивільних правовідносин виробляють так звані мононорми права, які містять трансформовані в суб'єктивні права охоронювані законом інтереси. До закріплення в договірних нормах бажані умови укладання правовідносин були лише інтересами, а після закріплення – стали правами. Саме диспозитивність цивільного права створює базу для виникнення й модернізації інтересів його суб'єктів, робить проблему визначення цивільного інтересу вельми актуальною.

Історія розвитку правового регулювання суспільних відносин свідчить про те, що, як правова категорія, інтерес вперше виступив ще за часів римського права. Відомий юрист Ульпіан застосував його для розмежування приватного і публічного права – *publicum jus est, quod ad statum rei Romanae spectat, privatum, quod ad singulorum utilitatem pertinet* (D. 1.1.1.2.) [1, с. 23]. Пізніше, завдяки німецькому правознавцю Рудольфу фон Ієрингу інтерес набув особливого значення, ставши базою для виникнення теорії інтересу. Вона з'явилася як альтернатива теорії волі і відбивала думку, що право взагалі має слугувати інтересам і цілям цивільного обороту, а суб'єктивне право зокрема представляє собою юридично захищений інтерес [2, с. 327]. Певну увагу інтересу приділяли й дореволюційні російські та радянські цивілісти: Д.І. Мейер, Г.Ф. Шершеневич, М.Г. Александров, С.М. Братусь, А.В. Венедиктов, О.С. Йоффе, Ю.С. Зав'ялов, Ю.К. Толстой, Р.Є. Гукасян та М.С. Малєїн. Проте, це не були комплексні, самостійні дослідження категорії інтересу – на ньому зупинялися тільки для розкриття інших цивільних категорій та інститутів: суб'єктивного права, правоздатності, правовідносин тощо. Інтерес як правову категорію на рівні наукової проблеми в цивільному праві післяреволюційного періоду почав розробляти радянський вчений В.П. Грибанов. Далі в цьому напрямку пішли сучасні російські вчені-цивілісти О.В. Малько та С.В. Михайлов.

Ця проблема привертає неабияку увагу перш за все тим, що майже всі галузі законодавства містять в своїх нормативно-правових актах хоча б одну норму, де йдеться про законні інтереси чи охоронювані законом інтереси осіб, а визначення цього поняття не надане жодним з них. Не є винятком і цивільне законодавство, де первинним нормативно-правовим доку-

ментом є, звичайно, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) [3]. Глава 3 цього кодифікованого акта регламентує захист цивільних прав та інтересів суб'єктів правовідносин й розмежовує поняття права та інтересу, оскільки ст. 15 ЦК України містить 2 частини, одна з них присвячена праву на захист цивільного права, а друга – інтересу: кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Отже, з точки зору позитивного законодавства важливість і значущість охорони як прав, так й інтересів є однаковими. Чому ж, з одного боку, не ігноруючи інтерес і вводячи сам термін в нормативний масив, законотворець, з другого боку, зовсім не розкриває його змістовного навантаження? Для з'ясування цього питання необхідно провести аналіз нормативно-правової бази нашої правової системи, перш за все, статей чинного Цивільного кодексу України.

Відправним пунктом розв'язання поставленої задачі є взаємозв'язок категорій правоздатність – суб'єктивне право – інтерес. Правоздатність виникає у людини з моменту народження і полягає в здатності мати суб'єктивні права і цивільні обов'язки. Отже, й суб'єктивні права виникають у людини з народження. Під ними розуміється міра можливої поведінки фізичної або юридичної особи, забезпечена законом і спрямована на задоволення певних інтересів. Суб'єктивні права можуть бути абсолютними і захищатися проти будь-якої особи, що своєю поведінкою перешкоджає здійсненню цих прав, й відносними, коли вимога щодо виконання дії або утримання від неї стосується конкретно визначеної особи. Відмітною особливістю суб'єктивного права є те, що у випадку його порушення воно захищається в примусовому порядку судом або компетентним державним органом виконавчої влади. Тобто здійснення права завжди забезпечується державою. Суб'єктивне право складається із трьох елементів – правомочностей: 1) правомочність на власні позитивні дії (правовикористання) – право уповноваженої особи здійснювати фактичні і юридичні дії; 2) правомочність на чужі дії (правовиконання) – право вимагати відповідної поведінки від зобов'язаної особи; 3) правомочність домагання (правозахист) – можливість звертатися до органів державної влади за захистом у випадку порушення суб'єктивного права [11, с.382-383].

У приватному праві охоронювані законом інтереси і суб'єктивні права співіснують паралельно, доповнюючи одне одного, збагачуючи зміст й можливість реалізації. Не можна погодитися з точкою зору вчених, які вважають, що інтерес складає зміст суб'єктивного права і є його основним елементом [4]. Чинний Цивільний кодекс України їх чітко розмежовує. Незрозумілою є і позиція, на якій стоять деякі вчені, що конкретний інтерес захищається суб'єктивним правом [5, с.34], адже ст. 16 ЦК України містить способи захисту цивільних прав та інтересів, що свідчить про надання законним інтересам таких самих способів захисту, як і суб'єктивним правам. І не можна (а головне – недоречно) захищати законні інтереси через захист конкретного права.

Не дивлячись на те, що між суб'єктивними правами та законними інтересами законодавцем проведена чітка грань і надана рівна значущість,

увага з боку доктрини й правозастосовчої практики приділяється лише суб'єктивним правам – розробляється їх поняття, класифікація, процедури захисту тощо. А от розробка інтересу залишається на тому ж рівні. Цікавим питанням для роздумів та подальшого дослідження стало правило, за яким у встановлених законом випадках охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини (ч.2 ст.25 ЦК України). Як бачимо, йдеться тільки про інтереси, а не про права людини. Отже, якщо права виникають у людини з народження, то інтереси з'являються і можуть бути захищені з більш раннього моменту – з зачаття, а коли йдеться про інтереси майбутніх поколінь, то їх біологічний розвиток може розглядатися у більш віддаленій перспективі. Тому висловлені в літературі думки щодо того, що «визнання за суб'єктом цивільного права правоздатності є визнання гіпотетичної можливості існування у цього суб'єкта різноманітних інтересів» [5, с.34] та «ембріон (плід) є носієм суб'єктивного правового інтересу, а отже, і суб'єктивних цивільних прав» [6, с.57] є невірними. Права виникають лише з виникненням правоздатності. За українським законодавством, цей момент визначається народженням дитини. Це означає, **що інтерес є первинним, а решта складових правовідношення (в тому числі й суб'єктивні права) – похідним від нього.** Цей висновок може підтвердити і аналіз норм щодо виникнення правочинів від імені малолітніх, неповнолітніх, а також повнолітніх фізичних осіб, які за віком або за станом здоров'я не можуть самостійно їх здійснювати, а в їх інтересах діють батьки (усиновлювачі), опікуни та піклувальники. Тобто на перший план знову виходять інтереси цих осіб. У разі, коли підопічний уклав правочин, що виходить за межі його дієздатності, а піклувальник його не схвалив, суд може визнати такий правочин недійсним, якщо буде встановлено, що він суперечить інтересам самого підопічного, членів його сім'ї або осіб, яких він відповідно до закону зобов'язаний утримувати (ч.2 ст.223 ЦК України). В даному випадку не йдеться про обмеження чи позбавлення права, а зазначено, що необхідно дотримуватися інтересів уповноважених осіб, що також свідчить про **інтерес як більш широке поняття, ніж суб'єктивне право.**

Хоча законодавчого визначення поняття «законний інтерес» не має, вже існує судове тлумачення поняття «охоронюваний законом інтерес», надане Конституційним Судом України у справі щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України від 01.12.2004 р. [7]. З впевненістю можна сказати, що це є прикладом судової нормотворчості, за мету якої ставиться заповнення прогалин та усунення суперечностей у чинному законодавстві. Складаючись з таких елементів, як з'ясування (тлумачення «для себе») та роз'яснення (тлумачення «для інших»), рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) спрямоване на однакове розуміння і застосування правових норм всіма суб'єктами права. Такий різновид тлумачення лише встановлює зміст і сферу дії норми права, а не нову норму. За загальним правилом, тлумачення нормативно-правового акта не має самостійного значення у відриві від дії цього акта (в даному випадку ч.1 ст.4 ЦПК України) та існує до тих пір і в такому ж режимі, що і сам нормативний акт –

якщо змінюється або підлягає скасуванню норма, те ж саме відбувається і з нормативним тлумаченням. Оскільки суб'єктом тлумачення – інтерпретатором виступає КСУ, його роз'яснення є легальним та загальнообов'язковим до застосування щодо вживання поняття «охоронюваний законом інтерес» в ч.1 ст.4 ЦПК України та інших законах України у логічно-смысловому зв'язку з поняттям «право». За цим рішенням, інтересом є прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного права і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам. Отже, виходячи з положень даного рішення, інтерес слід трактувати як сукупність наступних явищ:

- прагнення набути матеріальні та (або) нематеріальні блага;
- це прагнення можна вирізнити з розуміння об'єктивного права;
- воно не відбите в позитивному законодавстві у формі суб'єктивних прав;
- за юридичним засобом відтворення дане прагнення виступає простим легітимним дозволом задовольняти потреби, що не суперечать чинному законодавству.

Визначення інтересу, надане КСУ, не зовсім відповідає доктринальним думкам, висловленим в науковій літературі. Розглянемо їх нижче.

Інтерес, як суспільні відносини, що мають соціальний характер [8, с.26], не може існувати поза межами правового врегулювання. Ще Г.Ф. Шершеневич зауважував, що право існує постільки, поскільки існує боротьба інтересів [9, с.83]. На велике значення інтересу у свій час зазначав М.С. Малєїн, вказавши, що право породжується інтересами, охороняє їх, оскільки інтерес виступає об'єктом правової охорони, а право – охоронюваним законом інтересом [10, с.27]. А О.Ф. Скакун взагалі вважає, що інтерес є позаправовою або доправовою категорією і відбивається в потребах особи, які виражаються в «діяльності з усвідомлення та реалізації цілей у суспільних відносинах» [11, с.379]. В.О. Ключевський називає інтересом певні потреби, які викликають спілкування між людьми й мають дієвий творчий характер [12, с.41]. В.Ф. Сіренко зазначає, що інтерес є об'єктивною субстанцією, продуктом об'єктивних потреб, необхідність задоволення яких примушує особу саме через інтереси вступати до певних суспільних відносин [13, с.17]. А.А. Мережко навпаки відносить інтерес до суто суб'єктивного відображення в індивідуальній свідомості об'єктивних потреб індивіда, яке не може регулюватися правом [4, с.10]. Не можна погодитися з позицією Ф.О. Богатирьова, який визначає інтерес як мету суб'єктивного права, оскільки, за його словами, суб'єктивне право виступає засобом досягнення мети, спрямованої на задоволення інтересу суб'єкта [5, с.25]. Отже, автор ставить знак рівності між інтересом і метою суб'єктивного права та суб'єктивним правом і засобом досягнення інтересу. Таким чином, він на-

стільки пов'язує суб'єктивне право і інтерес, що просто неможливо їх виокремити одне від одного через надане ним поняття інтересу. Неправильною вважаємо й точку зору О.О. Пунди, який зазначає, що «здійснення особистого немайнового права – це практично його «спрацьовування» – задоволення певного правового інтересу» [6, с.25] й далі: «у разі визнання інтересу державою він набуває правової форми і здійснюється у правовому режимі як особисте немайнове право...» [6, с.26]. Ми вважаємо, що у разі визнання інтересу з боку держави він стає законним інтересом, і тільки коли з'являється норма закону, яка закріплює цей інтерес вже в якості права і таким його називає, відбувається трансформація законного інтересу в суб'єктивне право. У даному випадку інтерес виступає набагато ширшим поняттям і не можна його звужувати до меж реалізації суб'єктивного права.

Найбільш всеохоплюючим і відповідаючим правовим вимогам із всіх вищеперелічених суперечливих понять є визначення інтересу, дане О.В. Малько і В.В. Субочевим: інтерес – це єдність відбиття індивідуальності людини і відбиття об'єктивного світу, що вказує на її соціальний статус й відображена в необхідності задоволення потреб у межах існуючих суспільних відносин [15, с.25]. Отже, інтерес не може не пов'язуватися із суспільними відносинами. Він є їх передумовою, складовою, стимулом до розвитку, змін та припинення. Деякі автори навіть вважають інтереси необхідною структуроутворюючою ланкою й елементом правовідношення [8, с.102]. Це твердження є досить дискусійним, проте на важливість інтересу в існуванні правовідносин вказано вірно. Як не всі суспільні відносини підлягають правовій регламентації, так і не кожен інтерес буде регламентуватися законом. Для юриспруденції мають значення лише охоронювані законом інтереси, тобто ті, які підвладні регулюванню механізмами права і не протирічать нормам законодавства. Таким чином, пріоритет регламентації й правового регулювання (охорони) інтересу залежить від регламентації й охорони суспільних відносин.

Коли йдеться про інтереси, під ними, перш за все, розуміється прагнення досягнути певних благ або можливість певної поведінки. Охоронюваний законом інтерес є певною мірою узагальнюючою категорією, з якою пов'язуються всі інтереси, які не знайшли своє відбиття в суб'єктивних правах, але мають значення для кожного конкретного суб'єкта правовідносин при набутті певного матеріального або нематеріального блага. Саме тому інтерес не може мати своєї системи і бути хоча б частково відображеним в законодавстві – тоді б він отримав форму суб'єктивного права з обов'язком іншої сторони це право забезпечувати (або утримуватися від певних дій, або активно їм сприяти). Отже, характер охоронюваного законом інтересу є невизначеним. Ця його особливість дозволяє бути ефективно реалізованим в умовах дії диспозитивних норм цивільного права, які найкращим способом сприяють розвиткові правовідносин саме відповідно до інтересів їх суб'єктів.

Ще одна важлива особливість охоронюваного законом інтересу є те, що виникнення інтересу і його нереалізація не тягнуть за собою вжиття засобів державного примусу. Наприклад, батьки, маючи законний інтерес

віддати свою дитину до престижного навчального закладу, не мають при цьому права вимагати від компетентних органів, на які покладені функції захисту прав і інтересів, влаштування дитини до цього закладу. Цей інтерес буде реалізований без примусу держави, але з її підтримкою відповідно до принципу – всі громадяни рівні в своїх правах і можливостях. Однак у даному випадку мають співпасти інтереси батьків і виконавчого органу закладу, оскільки останній зацікавлений в проведенні конкурсу і відборі кращих учнів (студентів), високої оплати освітніх послуг і т.д. Тобто держава не гарантує реалізацію цього інтересу (охоронюваного законом), а гарантує можливість його реалізації: батьки можуть влаштувати дитину до навчального закладу, надавши їй необхідний освітній рівень, заплативши необхідну суму за навчання тощо.

Аналіз даної проблематики дозволяє зробити наступні висновки:

1. Інтерес є юридичною категорією, здатною до врегулювання нормами й механізмами права. З одного боку, він виступає психологічним ставленням людини до певного явища чи суспільних зв'язків у кожному конкретному випадку. Тобто є суб'єктивною субстанцією. З іншого боку, законний інтерес відбиває об'єктивні чинники, які не є самою потребою, а полягають в необхідності задоволення вже існуючих або тих, що розвиваються, потреб. А це вже є об'єктивна субстанція. Стосовно інтересів спрацьовує та ж догма, що і стосовно права взагалі: воно в суб'єктивному сенсі також суб'єктивне, оскільки в ньому знаходить своє відображення, перш за все, воля людей, якій надано характер об'єктивної більшості. І само право у вигляді законів формується об'єктивними інтересами. Як правильно вказує С.В. Михайлов, законодавець повинен усвідомлювати об'єктивні інтереси, щоб закріпити в правових нормах адекватні правові засоби для регулювання суспільних відносин. Проте всі інтереси не можливо охопити і врегулювати правом. Отже, охороні підлягають лише законні інтереси – ті, що не протирічать позитивному законодавству і загальним засадам права. Індивідуальні інтереси повинні бути реалізовані саме в цих межах.

2. Інтерес не можна ототожнювати із суб'єктивним правом. По-перше, він може бути своєрідною передумовою виникнення права, може бути метою його реалізації. Тобто виступати як доправова та післяправова категорія. Реалізація суб'єктивного права передбачає наявність трьох можливостей: 1) можливість уповноваженої особи здійснювати односторонні дії в межах свого права; 2) можливість вимагати від зобов'язаної особи вчинення певних дій; 3) можливість звертатися до органів державної влади за захистом порушеного права. Для реалізації інтересу другий елемент не може бути застосованим. По-друге, інтерес як необхідність задовольнити потреби соціального характеру є первинним по відношенню до суб'єктивного права, а останнє – похідним від нього. Інтерес є таким унікальним юридичним феноменом, що стає способом реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

3. Інтерес певною мірою визначає предмет цивільного права, відбиваючи майнові й особисті немайнові правовідносини через зв'язок особи і її потреб у певних благах.

4. Цивільні правовідносини виникають завдяки узгодженості (певного «компромісу») інтересів їх учасників, що обумовлює диспозитивний характер норм приватного права. Отже, варто підтримати думку С.В. Михайлова, що саме інтереси визначають метод правового регулювання відносин з економічним змістом, яким властиві диспозитивність й рівність їх учасників [8, с.64]. Часом інтерес координує динаміку різнорідних суспільних відносин і є таким, що визначає юридичні способи і засоби, які впливають на ці відносини. Можливо, він є не чітко визначеним і юридично забезпеченим, але має глибинні психологічні й соціальні чинники для правового регулювання.

5. Необхідно розрізнити поняття «охоронюваний законом інтерес» і просто «інтерес». Звичайно, що друге є ширшим і включає до свого складу й охоронювані законом інтереси. Між тим, для юриспруденції мають значення лише останні – законні інтереси. Вони і будуть виступати самостійним об'єктом охорони і захисту. Саме тому КСУ в своєму рішенні визначив охоронюваний законом інтерес як гарантований державою простий легітимний дозвіл задовольняти виникаючі потреби і забезпечувати себе певними благами. Деякі автори акцентують увагу на тому, що законні інтереси і охоронювані законом інтереси – це різні поняття [16, с.63]. Аргументація наводиться наступна: законні інтереси – це інтереси, які не суперечать закону, а охоронювані інтереси – інтереси, не опосередковані суб'єктивним правом. Таку позицію необхідно визнати хибною: по-перше, не можна проводити відмінності через опосередкування чи не опосередкування інтересу суб'єктивним правом – це зовсім різні речі, і, по-друге, законодавець не розрізняє ці категорії, хоча в нормативних актах різних галузей законодавства і називає їх по-різному. Як правильно підкреслюють О.В. Малько і В.В. Субочев, законні та охоронювані законом інтереси – це тотожні поняття, розмежовувати необхідно законні інтереси і правові інтереси [15, с.78]. В даному випадку йдеться про наповнення законних інтересів різним змістом – економічним, правовим тощо і тоді вони стають законними економічними інтересами, законними правовими інтересами і т.д. залежно від сенсового навантаження.

6. Охоронювані законом інтереси на рівні із суб'єктивними правами гарантуються державою і можуть бути захищені як в юрисдикційному, так і неюрисдикційному порядку. Тобто особа, законні інтереси якої порушені, може звернутися до компетентних органів з вимогою надати захист своїм порушеним правам. Згідно з ч.2 ст.16 ЦК України способами захисту цивільних інтересів є: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових

осіб. Цей перелік не є вичерпним і суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, встановленим договором або законом.

7. Інтерес є безспірним юридичним феноменом, якому не приділено достатньої уваги як в позитивному законодавстві, так і на рівні доктринальних досліджень. Проте, вийти з цієї ситуації доцільно активно застосовуючи норми природного права і загальні принципи цивільного права. Перш за все, це стосується правоохоронних органів та суду, які при здійсненні своїх повноважень на перше місце мають ставити охорону інтересів суб'єктів правовідносин, а від цього буде залежати і ефективна реалізація цими суб'єктами своїх прав, набуття людиною пріоритетного статусу, проведення грамотної правової політики, розвитку правової держави і вдосконалення громадянського суспільства.

Отже, охоронюваний законом інтерес є певним правовим засобом як задоволення потреб суб'єктів правовідносин, так і досягнення соціально корисних цілей.

Список літератури: 1. Дигесты Юстиниана. М., 1984. 2. Ihering R. Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung, Teil III. 1865. 3. Цивільний кодекс України. К., 2003. 4. Венедиктов А.В. Избранные труды по гражданскому праву. В 2 т. Т. II. М., 2004; Иоффе О.С. Советское гражданское право (курс лекций). Т.1, Л., 1958. 5. Богатырев Ф.О. Интерес в гражданском праве // Журнал российского права. 2002. № 2. 6. Пунда О.О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини: Монографія. Хмельницький–Київ, 2005. 7. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України від 1.12.2004р.//Урядовий кур'єр. 2004. №239. 8. Михайлов С.В. Категория интереса в российском гражданском праве. М., 2002. 9. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права: Лекции профессора Московского университета Г.Ф. Шершеневича, читанные в Московском Коммерческом Институте в 1909/10г., М., 1911. 10. Маленин Н.С. Охраняемый законом интерес // Советское государство и право. 1980. № 1. 11. Скакун О.Ф. Теория держави і права: Підручник. 2-е вид. / Пер. з рос. Х., 2005. 12. Ключевский В.О. Сочинения в 9 т. Т. VI. Специальные курсы. М., 1988. 13. Сиренко В.Ф. Проблемы интереса в государственном управлении. К., 1980. 14. Мережко А.А. Договор в частном праве. К., 2003. 15. Малько А.В., Субочев В.В. Законные интересы как правовая категория. СПб., 2004. 16. Губин Е.П. Понятие интереса в гражданском праве // Вестник МГУ. Сер. 11. Право. 2001. № 4.

Надійшла до редколегії 20.07.05

К.Г. Семенова

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕСТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Страхова і перестрахова діяльність у всіх країнах знаходиться під наглядом держави. Це пояснюється значенням страхування й особливо перестраховання в економічному житті суспільства, що і припускає пряму участь держави у нагляді за функціонуванням цих сфер.

Ефективна реалізація нормативно-правових актів, покликаних забезпечувати виникнення, розвиток і припинення страхових та перестрахових